

FATABUREN 1973

fataburen

Nordiska museets och Skansens årsbok 1973

Redaktion: Christian Axel-Nilsson · Nils Erik Bæhrendtz
Harald Hvarfner · Skans Torsten Nilsson
Layout: Torsten Stäåf
Tryck: Tryckeribolaget Ivar Hæggström AB 1973
ISBN 91 7108 068 6

Pärmens färgbild: Veteranen berättar. Detalj av en akvarell av
Bengt Nordenberg 1854. Privat ägo.

Mitt barndomshem

Eftersom jag aldrig sett något som liknar de förhållanden som rådde i mitt föräldrahem tror jag det kan bli av någon betydelse för dem som senare kommer att syssla med kulturhistoria, att jag försöker berätta vad jag först och främst minns av seder och bruk i vårt hem, för att de ej skall gå helt förlorade. Även om det varken blir till ära för mig eller mina anhöriga, så anser jag mig förpliktad att berätta så trovärdigt jag kan och vill varken försköna eller förvränga sanningen.

Jag föddes 1857 på Vatnsnes i Húnavatnssýsla. Som jag först minns bodde mina föräldrar på en mycket liten gård i en liten dalgång. I denna trakt fanns det inte mycket kultur, och eftersom vi var mera isolerade än andra så fanns det inte någon kultur som kunde påverka oss. Min mor var gift två gånger och hade 16 barn varav jag var det näst yngsta. Tio av oss överlevde barndomsåldern. Nio växte upp i hemmet, men en av oss växte upp annorstädes på våra föräldrars bekostnad. När vi var unga var hemmet mycket fattigt, men sedan förbättrades ekonomin. Barnen blev skickade hemifrån så fort de kunde få arbete annorstädes och försörja sig själva. – Nu skall jag berätta om åtskilliga seder och bruk i hemmet.

Min mor rådde över hemmet för

det mesta. Hon var en duktig kvinna, modig och beslutsam och hade god hälsa. Allting i hemmet följde bestämda regler. I många år fick ingen förändring eller nya seder tränga in i vårt hem. Alla skulder betalades så fort de krävdes. Det fanns alltid tillräckligt med hö hur sträng vintern var. Vi blev aldrig utan bränsle eller mat på våren, men man sparade allting och använde allt till det yttersta och ställde små krav på bekvämligheter och nöjen.

Boningshuset på gården var av den sämsta sortens torvhus här i landet. Vardagsrummet (bastun) var lågt. Det fanns ingen träinredning där utom lösa bräder i sängarna mot väggen. Sängarna, sovbankarna, var gjorda av uppstaplad grästorv med gavel och framsida av trä. Det fanns inget bord och inga sittplatser förutom sängarna. Det fanns en hylla över varje säng, där man ställde mataskar, tallrikar och annat skräp. I den innersta delen, på den ena sidan av rummet, fanns ett fönster i taket med två glasrutor, men i den främsta delen fanns ett fönster med skinn – en blöt fosterhinna hade spänts över en sveg och den sattes sen i ett runt hål i taket. Om en glasruta slogs sönder fick man ibland sätta ett fönster av fosterhinna där också, för reservglas fanns ej. Detta fönster gav relativt litet ljus,

1. Gården Keldur
i Rangarvallasýsla.
Foto Gisli Gest-
son.

men om det regnade och blåste så lät det mycket i fönstret. Fosterhinnan slaknade i ringen och slogs fram och tillbaka, och till sist hördes en smäll och hinnan gick sönder i småremsor. Då tyckte man det plötsligt blev alldeles vindstill även om det blåste häftigt. I de flesta av rummen fanns dylika fönster av fosterhinna, som smällde och lät högt. Det fördes ett otroligt oväsen i dessa fönster.

Man använde hästfett eller sältran för att få ljus på vintern. En lampa av järn eller koppar hängde i stolpen

mellan sängarna, och den gav ett svagt ljus i vårt lilla vardagsrum, men en enkel lampa av järn användes i ingången och ladugården. Man stack handtaget på lampan in i väggen. Som veke användes ängsull, och sen hade man ett litet stycke trä för att justera ljuset med. Man sköt veken fram i snibben på lampan om man tyckte den lyste för litet. Grytorna hängde över elden i ett speciellt rep av tagel som bands över bjälken, och i nedre ändan fanns det långa järnkrokar som hakades i handtagen på grytan.

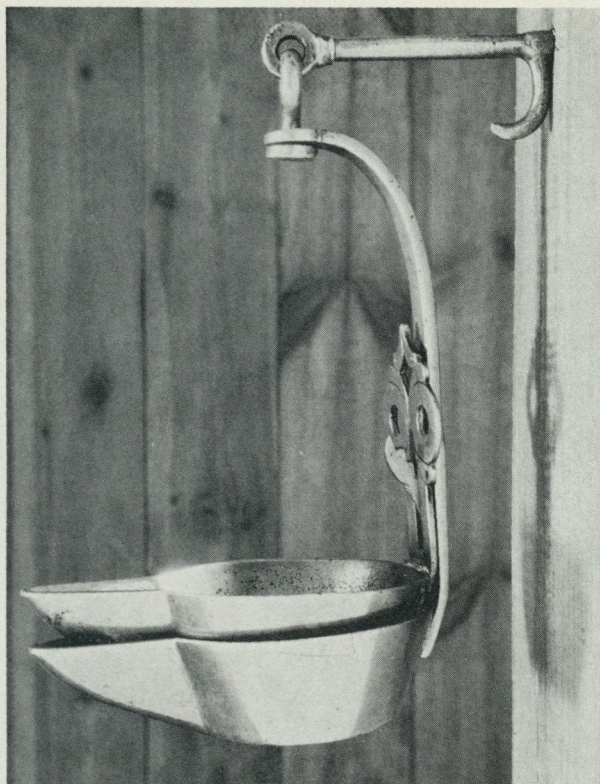

2. Vardagsrummet,
»bastun«, på Kel-
dur, uppförd 1891.

När man lämnade eldstaden på aftonen satte man den eldbevarande hällen – en stor stenhäll – ovanpå askan som man först brett över elden. På denna häll torkade man våta strumpor över natten. Som bränsle användes uteslutande fårgödsel.

Jag har ingenstans i något hem sett så få och primitiva husgeråd som i vårt. Det fanns inget förvaringsutrymme som kunde låsas. Det som ansågs speciellt dyrbart eller ömtåligt förvarade man under bolstret i sängarna. Där fanns alla möjliga saker.

Där placerade man pengarna inuti en vante eller en strumpa, stickorna, för att dessa ej skulle rosta, sockret för att det ej skulle bli vått o. dyl. Där förvarade man innekläder, strumpor, tygbitar för reparationer, skinn för skor, garnnystan och allt möjligt. Små tunnor för spannmål eller säckar av skinn användes för att bära höet i på vintern, eftersom en spjällåda för hö ej fanns. Det fanns varken spjällåda eller bårdon för torv, skottkärra, släde, hake eller spade – utom av trä. Om rummen läckte när det regnade

3. En tranlampa av mässing, 1800-talet.

– vilket de alla gjorde – så smorde man kogödsel utanpå taket, men annars så reparerade man aldrig något av husen. När det dröp från taket och ner på sängarna, där vi sov, så togs alla fårskinn som fanns och lades ovanpå sängarna och vi beordrades att ligga stilla för att vattenpö-larna, som samlades i skinnen, ej skulle rinna ner i själva sängen. Detta tyckte vi var mycket roligt. Man gjorde inga nyodlingar eller byggde nya hus. Det enda som intresserade folk var att samla hö, bereda ull till klädesstoff och sköta om fåren.

Innan slättertiden började var det en fast regel att man tillverkade nya skor till alla i hemmet, så många som

det behövdes för hela slättertiden. Då reparerades så många kläder som möjligt, för att man ej skulle behöva ta mer tid till det från höbärgningen än nödvändigt. Man samlade ljung och björkved som högs i småbitar och brändes till kol för att man på dem skulle kunna hetta och skärpa liarna. Träkol gjordes på följande sätt: Man högg björkstammarna till småbitar, grävde en grund och vid grop i jorden och tände eld i botten. Sedan kastade man träbitarna ovanpå tills det blev en stor hög. – Därav kommer ordspråket att ej kommer alla träbitarna till graven. – Det måste vara vindstilla för att allting skulle bli lika jämnt förkolat. Vi barn tyckte om att gå genom den svarta röken som bildades innan elden hann komma upp igenom högen. När det började brinna skyfflade man det yttersta kollagret ovanpå högen tills kolen blev svart utanpå. Då slängde man blöt grästorv över för att elden skulle dö. Man använde träkol istället för stenkol.

Vi hade aldrig arbetsfolk, men som oftast hade vi en dräng tidvis under slättertiden. Arbetsivern var större under höbärgningstiden hos oss än jag känner från något annat håll. Vanligen arbetade man ivrigt 16–17 timmar och åt på en mycket kort tid, men eljest fick man ingen vila utom sovtimmarna. Barnen började delta i hörarbetet när de var 7–8 år gamla. Flickorna slog höet lika ofta som pojkarna om så behövdes. De snörde det blöta höet för frakt på hästryggen, lyfte tunga höbördor på klövjesadeln, ledde hästkaravanen o. s. v. Min mor slog inte hö men hon stod ofta mellan måltidsrasterna hos sin

man och vässade lien åt honom om marken var blöt, för man slog aldrig om det var torrt. Då använde han två orv och liar växelvis. De barn, som ansågs för unga för att ta del i hörarbetet, var hemma för att se efter de yngre, baka flatbröd – vilket plattades ut på en sängbräda, för att det varken fanns ett bord eller en bänk –, smula sönder torrfisk och »bre på»¹ för folket när det var middagstid. Pojkarna lagade maten och skötte om barnen lika gärna som vi flickor. Våra föräldrar var så pass ivriga att låta barnen arbeta att vi ej fick kamma håret eller tvätta oss utom på söndagarna. Om vi absolut ville göra sådant så fick vi göra det mens vi åt vår torrfisk. En gång var två av oss tillsammans och räfsade hö och pratade om dikter mens vi arbetade. »Ni borde hellre be era böner», sade min far argt. Han tyckte inte så mycket om de sköna konsterna och hade andra saker att tänka på. Den största delen av vintern var vi barn sysslolösa. Ofta så grät jag för att jag var ledsen och jag längtade efter att få lära mig någon »fåfänga», såsom det kallades. »Lek», sade folket när vi sade att vi var ledsna och frågade vad vi skulle göra. De andra lekte men jag längtade och grät och ville absolut likna prästens döttrar, även om jag ej tordes säga ifrån, för att alla tyckte jag var liten och oduglig.

De vuxna arbetade lika hårt med ullberedningen som med hörarbetet. Bonden kardade och stickade alla de stunder han var inomhus. Tänk bara vad oerhört snabbt folket stickade! Yllevadmalet var grovt och starkt. Det vävdes av endast vårull, och som

oftast var både den inre och yttre delen av ullen spunnen samman. Sedan valkades det, så att man ingestans kunde se något veck. De flesta klädesplaggen var stickade för att man ej skulle behöva köpa mer än det allra nödvändigaste av vävda tyger. Våra kläder var nästan outslitliga men sängtäckena var ändå de allra starkaste. De höll över en generation. De vävdes på så sätt att varptråden inte syntes utan endast inslaget. Varptråden var därför ofärgad och det andra färgat. Huvudfärgerna var mörka, indigoblå eller röda – färgade med kall kourin, som gav en vacker och vanligen rödaktig färg. Likaså fanns det grönt, färgat med mossa och gult, färgat med olika sorters gräs och även färgat med smörblomma – men var växterna vissna så fick man koka färgen länge. Också förekom det tyg med smala ränder med en klar, röd färg, om det skulle vara extra fint. Dessa sängtäcken var tjocka och tunga men mycket starka. Min mor kunde väva brickväv och fotväv. Bådadera fick jag lära mig. Hon kunde ej brodera utom blomstersöm – det fick jag också lära mig. Hon sydde själv våra kläder, allt med ylletråd. Skorna syddes med senor, d. v. s. själva sömmarna, men kanten med ylletråd. Min mor hade också lärt sig knyppla, men verktygen härför var förlorade så långt jag kan minnas.

Våra sängar var på följande vis: Det fanns två bolster i en del sängar, i de andra sängarna fanns det endast hö på botten. Det ena bolstret hade skinn utanpå men det andra ett mycket tjockt vadmal. Kudarna var av skinn eller vadmal under överdraget. Överdraget var antingen

stickat eller av vadmal. Sängtäckena var av vadmal men inget täcke var fyllt med fjädrar. De flesta kuddarna var fyllda med fjädrar men somliga med ängsull. Jag minns en liten kudde med fjädrar i och överdraget var stickat, vitt i början men mörkare och hårdare från år till år. På den sov jag under hela min barndom.

Mina föräldrars riddon var: Sadel, mycket liten med en flossad sits, ett överdrag och en rem däröver. Min mor hade en *pófi* (n. sl. sadel), som jag tror var fylld med strandråg. De finare *pófar* gjordes av ull, d. v. s. underdelen. Ovanpå sitsen hade hon en kudde och däröver ett sängtäcke – men hon ägde inget sadeltäcke. – Ovanpå sängtäcket sattes sedan remmen, en bred rem med sölja och utstyrning för stigbyglarna och bukremmen, vilken sedan spändes fast. Sedan lade man den andra delen av sängövertäcket löst däröver. Stigbyglarna var så pass små att man fick plats endast för tårna, och stigbygelremmen var så pass kort att kvinnan satt på huk ovanpå detta egendomliga riddon. Naturligtvis satt hon längs efter hästryggen och hade knäna uppe vid bröstet. Min mor ägde aldrig någon riddräkt i hela sitt liv. Jag fick en damsadel när jag var 15–16 år. Den köptes begagnad åt mig. Den var punsad, beklädd med mässingsbleck med punsade djurbilder och blommonster. Den var så djup och vid att jag kände mig som ett bär i en tunna när jag satt i den. Den räckte ända upp till händerna. Dock var jag mycket glad åt att rida i en damsadel. Jag visste att det ansågs mycket fint jämfört med *pófi*. I längden så tyckte jag dock illa om denna guldfärgade

sadel, även om den blänkte och solen sken på renar som sprang ifrån ivriga jägare runtomkring på sadeln. Jag lurade min syster att köpa den av mig. Hon tyckte den var en klenod. Den prisades också utav alla.

Min far handlade med samma köpman alla mina barndoms- och ungdomsår. Han krediterade några daler för jämnan och köpmannen prisade min far också. Det tyckte bonden om. En gång om året red man till handelsplatsen. Det var också en lång resa, som tog fyra dagar med hästkaravanan fram och tillbaka. Det enda som man sålde var ull och skinn av unga lamm. För det köptes allting som hemmet behövde av importsaker. Förutom spannmål var det i många år alltid följande saker: 3 pd. kaffe, 10 pd. kandisocker, två liter cherry – det fick min mor –, 1 pd. fikon som gavs till oss barn när folket kom ifrån handelsplatsen liksom en kandibit och en matsked cherry åt var och en av oss. Om något utav barnen speciellt förtjänat det, så fick det en kniv. – Även köptes 2–3 lod indigofärg, fyra pd. annan färg, en almanacka och ett ark grått papper – för brev om så behövdes – och sen en blå huvudduk åt min mor. Den fanns alltid med, men ibland fick en av oss systrar den, om den gamla ej var utsliten. Dessa saker togs alltid upp ur säckarna när man började packa upp, men ibland förekom det att det också uppenbarade sig en gulfärgad huvudduk som någon av oss systrar fick. Det berodde på oss själva vem som fick den som en belöning för duktighet och flit. Vi blev alla glada för den, vem som än fick den, för vi njöt alla utav glädjen av att se denna

4. En hästkaravan
framför en mindre
gård, Melkot i
Reykjavík. Omkr.
1890–1900.

5. Bönder på han-
delsplatsen, omkr.
1890–1900.

6. Handelsplatsen
Bordeyti, som omta-
las i Ölöf Sigurðar-
dóttirs minnen. Ett
handelsfartyg ligger
på redan. Foto
omkr. 1890.

färggranna duk, hur än vi andra skött oss det sista året. Men en gång så hände det att ur en av säckarna togs bomullstyng som min äldsta syster skulle få till förkläde. Då blev jag avundsjuk för första gången. En gång var jag sjuk när folket red till handelsplatsen. Då tilläts jag beställa något för priset av ett lammskinn. Jag beställde en handduk. Alla blev förvånade över denna dumhet. Men jag tyckte om denna handduk, så vit och så mjuk den var och som ingen i hemmet hade maken till. Jag fick låta den ligga ovanpå min säng mens jag var sjuk vilket glädde mig mycket. Då var jag över 12 år gammal. Året då jag konfirmerades fick jag resa till handelsplatsen för första gången. Då hade jag den största reslängtan jag någonsin haft i hela mitt liv. Jag

låg vaken hela natten före, orkade naturligtvis inte äta någonting, satte mig i min djupa sadel iklädd min mors bruddräkt som ridkläd. Den var tillverkad av svart vadmal med tre sömmar i ryggstycket, med extra tyginlägg i själva sömmen. Kjolen och tröjan var sydda ihop och de var så pass trånga att jag knappast kunde andas. Jag var ej van vid trånga kläder. Jag var vaken nästan hela sex dygn och när jag kom hem igen var jag nära döden utav trötthet för att jag hade vakat så pass länge. De andra som var vana vid resor av detta slag, sov bland resgodset, när man stannade för att vila, och det hade ingen inverkan på dem. Jag hade fått ett lammskinn att köpa för. Det ansåg jag var tillräckligt. För det köpte jag den sak som jag tyckte var den

vackraste i handeln, en nålbehållare av mässing, målad i alla möjliga färger. Den har jag ännu i min ägo. Jag tror jag minns rätt däri att mitt skinn värderades till åtta skilling. Efter att vi hade konfirmerats fick vi varje år ett lammskinn att köpa för från handelsplatsen och ingen tyckte det var litet. Vi flickor fick ej egna får förrän vi var 16—17 år. Pojkarna fick får mycket tidigare.

Efter denna första resa till handelsplatsen ville jag ej dit på många år, för jag tyckte ej att den motsvarade min förväntan. Min mor reste ofta till handelsplatsen tillsammans med sin make för att hjälpa honom med hästkaravanen. Ibland tog hon någon av pojkarna med, men hon köpte aldrig

någonting åt sig själv liksom om hon suttit hemma.

Min far reste några vårar västerut till Snæfellsjökulltrakten för att hämta torrfisk. Han tog med sig dit skinn och talg och fick torrfisk och torkade fiskhuvuden istället. Dessa torsk- huvuden var jättestora och fisken också. Denna resa tog fjorton dagar, kanske tre veckor. Han reste kort före slättertiden och kom hem igen lagom för att tillverka kol. Man reste ogärna hemifrån utom under dessa handelsresor och färder till kyrkan. En gång om året reste man för att betala arrendet. Det betalades med smör, ull och talg.

Det fanns inga baljor i hemmet, varken stora eller små. Jag fick först se tvål och såpa när jag var nästan vuxen. Alla kläder tvättades i varm urin som samlades för ändamålet, och sedan i vatten. Man bytte skjorta varje månad, men underbyxor och lakan byttes ytterst sällan, en eller två gånger om vintern, och därför så var det nästan omöjligt att rengöra dessa klädesplagg. Om vintern så tvättade man sällan strumporna. Man lade dem helt enkelt på hällen över elden om de var våta och sedan gnugade man ur smutsen på morgonen. På somrarna sköljde man smutsiga strumpor i bäcken. Man använde ofta urin för att tvätta händerna, men mjölk, vassla eller tunt »skyr» (n. sl. yoghurt) användes för att tvätta ansiktet, vilket ansågs bättre än att använda vatten. Man tvättade alla kläder i en gryta, men nattpottan, som var av trä och laggad, användes för att tvätta händerna. När man tvättade ansiktet använde man en blöt trasa – handduk fanns inte – och gnuggade

7. Ett ämbar för för-
varing av mjölkmat,
»skyr», till vintern.
1800-talet.

8. Matask, 1800-talet.

den över mitten på ansiktet, och sen så torkade man med en torr vadmals-trasa eller med förklädet. Man tvättade sig endast om ansiktet om man väntade främmande, vilket sällan hände, utom prästen som visiterade hemmen årligen, eller om någon av de många kringströvande hemlösa,

9. Hornskedar, 1800-talet.

som vandrade runt om i socknen, stannade på vår gård. Vi barn var mera rädda för dessa kringströvande än för spöken. – Och sen tvättade vi oss också om vi skulle till kyrkan – andra resor var det ej tal om. Då blev håret kammat så att det blänkte, och vi bytte kläder totalt, men så fort vi kom hem igen tog vi av oss finkläderna och tog på de gamla igen. Vi fick ingen mat förrän det hade gjorts. Finkläderna lades i en kista, de fina skorna sattes på syllen – de bars på vägen – för varenda sak hade sin egen plats och förvarades alltid på ett visst ställe.

Alla åt ur mataskar. De tvättades två gånger om året med vattnet som det rökta fårköttet kokades i. Det var före julen och den första sommardagen. Eljest anförtroddes hundarna att »rengöra» dem efter varje måltid. Asken ställdes på golvet med lite mat på botten och hundarna slickade dem mycket noga. Sen tog ägaren den, blåste ner i den en gång och satte den på hyllan. Därmed var det gjort. Om det blev så pass hård och tjock hinna inuti asken att hunden ej orkade slicka bort den, så tog de som var renligast sin kniv lite då och då och skrapade bort hinnan. – Dock har ingen av oss fått binnikemask. – Våra tallrikar var av trä eller tenn. Trätallrikarna svarvades utav tall i Strandasysla. De såg prydliga ut. Vi hade skedar av horn för att äta med. Jag har kvar min ännu. Som jag först minns var det enda porslinet hos oss en kopp med blå prickar, stor och vid överst, men när jag var 7–8 år så gav någon mig en porslinskål och därefter åt jag ur den. Men eftersom det var en vacker och sällsynt sak så

ansågs den lämplig att tvätta sig i och kamma håret ur den, och det fick jag ganska länge finna mig i. En gammal gumma skänkte mig en sked av silver. Den fick jag endast mycket sällan se men aldrig använda. När jag var 7–8 år så gav en flicka mig en förgylld kopp som jag tyckte var så vacker att jag knappast vågade röra den. Den gavs också bort ganska snart och då behövde jag ej tänka på den mer. – Flickan som gav mig koppen frågade om jag inte var intresserad av att resa till Reykjavík. Det kunde jag ej svara på, jag hade aldrig hört talas om denna stad. Hon frågade mig om jag kunde dansa. Det visste jag heller ej, hade aldrig hört talas om det förr. Hon sade att folk i Reykjavík slog samman huvuden som baggar när de var berusade. »Dansar man på det viset?» frågade jag blygsamt, för jag tyckte att hon visste förskräckligt mycket. Då skrattade flickan, men jag vågade ej fråga henne mer. Dock längtade jag efter det, för hon var släkt med prästens döttrar som måste veta en hel del och hon tro-
ligen också.

Vi barn drack aldrig kaffe. Min far drack kaffe i slåttertiden och på högtider, min mor och vi barn drack mjölk eller inget alls. Till prästen gavs kaffe och till några få andra gäster, men de flesta gäster fick mat. Det fanns varken kaffekvarn eller kaffepanna i hemmet. Kaffebönorna smulades sönder i en gryta medelst en kullersten och sen lagade man kaffe på det viset, att man kokade vatten i en kittel och sedan så satte man till kaffet.

Vi längtade mycket till julen, och även om vi hade litet mat i allmänhet

så fick vi så pass mycket mat då, att vi kunde spara på den framemot nyåret. Vi var mest glada för att få bröd då. Det var också en stor glädje att vakna på juldagen och känna doften av min fars kaffe som han fick lite brännvin i och sen få själv, när man nyss vaknat, kokt mjölk och kandisbit och tio små pannkakor. Det fick vi alla och det kunde vi alltid vara säkra på att få även om ekonomin i hemmet var dålig. Dock längtade jag mest efter mitt julljus, musslan. Vi fick en mussla eller en kamussla med veke av ängsull och så mycket talg som fick plats i musslan. Så tände vi alla och var oerhört glada, var och en med sin mussla, och lyste upp överallt i varje vrå och letade efter om vi möjligen kunde hitta något märkvärdigt, en spelbricka, en glasbit eller något lika dyrbart, som vi kunde ha som leksak. Tänk vad ljuset var litet och klart på min mussla. Jag höll den i handen hela tiden och såg på den utomordentligt nöjd tills talgen var slut och ljuset dog. Jag tycker att jag aldrig har sett ett lika klart ljus och jag tyckte aldrig lika mycket om mitt vaxljus när prästfrun hade börjat ge oss sådana, men förklaringen är naturligtvis den att då hade jag blivit äldre. Dessa vaxljus stöptes i en kärna. Man satte smält talg i kärnan med varmt vatten under. Vekarna hängde ned från en liten trästicka som låg tvärsöver kärnan, många i taget, vilka sedan dopades då och då i talgen och torkades dessemellan. En man från Skagafjörðurtrakten har berättat för mig om sitt julljus, som gjordes av en strupe. Jag har aldrig hört talas om det från andra håll. Det tillverkades på så sätt

10. En isländsk bondgård med gårdsfolk vid 1800-talets slut. Haukagil i Borgarfjörðurstrakten.

att man blåste upp en strupe av en ko eller en häst som sedan torkades. Sedan rände man igenom den en smal trästicka vilken omlindats med en linnetrasa eller med ängsull. Sedan hällde man smält talg i strupen vilken fick stelna. Detta hade den fördelen att ljuset ej smälte ner men då och då fick man klippa överst av strupen eftersom trästicken och talgen brann. Nu är denne man mycket känd här i landet men han tycker lika mycket om minnena av sitt julljus som jag om mitt.

Den första sommardagen² var den andra i raden av våra efterlängtna dagar. Då gick min mor alltid till fårhusen tillsammans med min far för att se på fåren och höet, som fanns kvar. Då fick varje barn ett helt stycke bröd, förutom annat gott. – Ett äkta par i socknen gjorde så hela deras

äktenskap igenom – de fick 21 barn, varav två gånger tvillingar och fick aldrig bidrag av kommunen förrän de blivit mycket gamla – att de skänkte varann en stor, rund brödkaka som sommarpresent. Dylika kakor var vanliga som presenter och de ansågs vara en fin gåva. – De andra av årets högtider tänkte vi inte så mycket på. Vi firade nyår lite grand. Då var min fars äldsta barn fött, hans mest älskade dotter, så han tyckte mycket om denna dag och ville ha sitt kaffe med brännvin uti. Brännvinskafe och varma småpannkakor, det tyckte han var livets toppnöje, men min mor tyckte mest om att tugga på kandisocker.

Den första festen som jag deltog i var ett gravöl efter två bönder på granngårdar. Då skulle man ha en stor fest. Då var jag omkring 12 år

gammal. Nu såg jag bestick för första gången och jag var rädd för den svårigheten som det skulle vålla mig att använda dem. Man bredde linnelakan på bordet istället för en bordduk och gröten serverades i stora tvättfat. Sedan doppade varje gäst sin hornsked i fatet. Jag hörde att prästfrun sade – men besticken var hennes och hon arrangerade gravölet – att det spelade ingen roll hur än det var, för bondfolket förstod sig inte på sånt.

Det mesta av det som jag berättat här är mina minnen från min barndom. När jag var 9 år, 1866, så flyttade vi till en annan gård i samma socken. Där fanns det mycket bättre boningshus och där lärde vi bättre känna andras seder och bruk än i vår avsidesliggande dalgång. Också dröjde det inte länge innan vi ungdomar gjorde revolution mot det som rådde i hemmet, inledde nya seder och gjorde slut på många av de gamla. Då hade ekonomin förbättrats så pass mycket att vi kunde ha råd med fler saker. När vi flyttade till denna gård hade vardagsrummet aldrig rengjorts, dock var det ganska bra och helt beklätt med panel inuti. Det blev likadant några år, men när vi hade börjat med nya seder så ville vi rengöra golvet liksom en hel del annat. Den

dag, när vi rensade golvet, minns jag mycket bra, liksom min glädje på kvällen över den vunna segern. Golvet var så pass smutsigt att man ingenstans såg golvbrädorna. Men när förändringarna började så visade det sig att min mor i själva verket var mycket renlig av sig. Men det var den gamla vanan och det stora arbetet i hemmet som gjorde att det var som det var. På sin ålderdom så var hon mycket noga med sin personliga renlighet och ibland kunde det vara svårt att göra rent i huset så pass bra att hon blev nöjd. När vi barn hade gjort revolutionen dröjde det inte länge innan vi kom på samma kulturella nivå som de andra omkring oss. Det var visserligen ej någon hög nivå och jag visste betydligt mindre i konfirmationsåldern än övriga vuxna jag känner till. Så pass illa förberedd för livskampen lämnade jag hemmet nitton år gammal.

¹ Man bredde en vit duk på hustaket eller på någon högtliggande plats för att de som gjorde höarbetet skulle kunna se den och sen gå hem för att äta.

² Den första sommardagen är alltid torsdagen mellan den 19 och 25 april. Den firas ännu som högtidsdag i Island.

Kommentar

Författarinnan Ólöf Sigurðardóttir föddes på gården Sauðadalsá på Vatnsnes på Nordisland 1857. Hon var den näst yngsta av sexton syskon men föräldrarna var relativt fattigt bondfolk och gården var bland de mindre i trakten. Fastän

föräldrarna var mycket begåvade, tillät den hårda livskampen ingen utbildning förutom den hon kunde få i hemmet. Hon blev tidigt läskunnig och läste med stor iver allt hon kunde få tag i, som hade något litterärt värde eller som var

upplysande på något sätt. Men i hemmet fanns så gott som endast andaktsböcker och psalmböcker samt episka dikter (rímur). När hon var nitton år lämnade hon hemmet och med prästfruns hjälp kunde hon sedan komma till Reykjavík, där hon utbildades till barnmorska.

I Reykjavík kom hon i kontakt med tidens mest kända diktare och annat litterärt folk, vilket hon uppskattade högt och vilket kom att prägla hennes liv. Där gifte hon sig och flyttade sedan till Nordlandet, till gården Hlaðir í Eyjafjörður. Ólöf och hennes man, Halldór Guðmundsson, var alltid fattiga. De bodde som husmansfolk på gården men hade också några får som de livnärde sig av.

Ólöf Sigurðardóttir var ovanligt begåvad och på sin fritid diktade hon både vers och prosa. Hon blev tidigt känd på grund av sina diktalster. Som författare blev hon känd under namnet Ólöf frá Hlöðum (Ólöf från Hlaðir). Hennes första diktsamling *Nokkur smákvæði* (Några smådikter) utkom 1888, men *Ritsafn* (Samlade verk) utkom 1945.

Ólöf Sigurðardóttir dog 1933. Hennes memoarer, *Bernskuheimili mitt* (Mitt barndomshem) varur följande kapitel hämtats, publicerades i tidskriften *Eimreiðin* 1906 och sedan i *Ritsafn* 1945.

Þór Magnússon

Här nedan återges de två första styckena på originalspråket.

Af því að ég hef hvergi séð líka heimilisháttu og á heimili foreldra minna, kemur mér til hugar, að það kunni að geta haft þýðingu fyrir þá, sem menningarsögu semja, að ég reyni að færa í frásögu, það sem mér er minnisstæðast af háttsemi og högum okkar, svo það ekki glatist. Og þó mér og ættmönnum mínum verði lítil frægð að frásögu minni, þá tel ég mér skylt að segja satt og rétt frá og fegra hvorki né ófegra sannindin.

Ég fæddist 1857 á Vatnsnesi í Húnavatnssýslu. Þegar ég man fyrst eftir, bjuggu foreldrar mínir á ofurlitlu koti fremst í dalverpi litlu. Í því bygðarlagi var menning mjög lítil, og við enn afskekktari en aðrir, svo enginn minnsti menningargeisli hafði áhrif á okkur. Móðir mín hafði gifzt tvisvar, eignast 16 börn, og var ég næst því yngsta. 10 urðum við fullorðin, 9 ólust upp heima, eitt annars staðar með fullri meðgjöf frá foreldrunum. Fátækt var mikil, meðan börnin voru ung, en allgóður efnahagur síðan. Börning voru látin burtu jafnskjótt og þau gátu fengið vist og unnið fyrir sér. Nú skal þá frá sagt heimilisháttum ýmsum, fyrst þegar ég man eftir.